

DÍA DE MUERTOS V SOUČASNÉM MEXIKU.

Proměny mexické tradice*

Petra Ponocná

Fakulta humanitních studií UK Praha

Día de Muertos in Contemporary Mexico. Transformations of a Mexican Tradition

Abstract: *Día de Muertos, the Mexican celebration of death, is considered to be a traditional Mexican celebration by most Mexicans. The majority of them believe that the specificity and magnificence of this feast are unprecedented. Día de Muertos is a product of the syncretism of the Mesoamerican traditions of worshipping the dead and the Catholic celebrations of All Saints' and All Souls' Day. Besides this, it is considered to be traditional commemorative ritual; it is also considered to be a symbol of Mexican national identity, and the celebration is supported by Mexican nationalists. Over the past 30 years, the celebration has evolved dramatically and has been influenced by American holiday of Halloween, which is celebrated by more and more people thanks to the influence of modernisation. Despite the fact that the Día de Muertos celebration may seem to be uniform, its local versions differ slightly. The aim of this paper is to describe and to analyse the process of the contemporary changes in this celebration and to approximate its importance in Mexican society, particularly in Querétaro city and in the Xochimilco district in Mexico City. For my research, I used the ethnographic methods of participant observation and interviews.*

Keywords: *Mexico; Día de Muertos; Xochimilco; Mexican nationalism; tradition; Halloween*

---

* Článek byl spolufinancován díky podpoře grantového programu Univerzity Karlovy PRVOUK, o kterou jsem žádala v roce 2014.

Día de Muertos, v doslovném překladu Den mrtvých, je název odkazující k mexickému svátku, který vznikl synkrezí předkolumbovských tradic uctívání zesnulých a katolických svátků Všech svatých a Dušiček. Každoroční oslavy tohoto svátku připadají na prvního a druhého listopadu, přičemž v některých částech Mexika se *Día de Muertos* slaví i několik týdnů (Jurado Barranco 2001: 38). Jedná se o velkolepou společenskou událost, během které rodiny uctívají zesnulé příbuzné. *Día de Muertos* má jiný význam pro obyvatele velkých měst a jiný pro obyvatele vesnic či městeček s vysokým zastoupením původních obyvatel. Forma svátku se liší v závislosti na regionu, socioekonomickém statusu rodiny, kultuře a na dalších faktorech, z nichž v posledních letech vystupuje do popředí vliv turismu a komunikačních systémů (Brandes 2006).

Společně s narůstající vlnou turismu a migrace docházelo v Mexiku již od šedesátých let minulého století k šíření amerického Halloweenu.¹ Tato situace způsobila vlnu nevole u mexických nacionalistů, kteří vnímali a stále vnímají Halloween jako projev imperialistické agrese ze strany USA (Lomnitz 2005). Dalších dvacet let docházelo ke snahám o zavržení Halloweenu, hypernationalizaci *Día de Muertos* a zdůrazňování jeho „tradičních“ prvků, jako jsou například oltáře nebo *calavery*.² *Día de Muertos* měl symbolizovat mexickou národní identitu a jako specifický mexický svátek byl přijat i v regionech, kde se dříve nepraktikoval,³ a sociálními třídami, které se od svátku z různých důvodů dříve distancovaly. Celá situace kulminovala v osmdesátých letech, konkrétně necelé dva měsíce poté, kdy v září roku 1985 došlo k zemětřesení v Mexico City. Při příležitosti svátku *Día de Muertos* byla na hlavním náměstí Zócalo uspořádána *megaofrenda*⁴ jako připomínka obětem zemětřesení. Od té doby je *Día*

---

¹ V příspěvku nahlížím na Halloween jako na svátek keltského původu, který se nazýval Samhain. Podle některých badatelů (Rogers, Garcíagoday, Santino) se jedná o svátek, který se průběžně utvářel v průběhu staletí. Ve Spojených státech amerických se tato konstantní proměna vztahuje ke změnám v rámci demografických zřízení, k vytváření nových etnických, národních a jiných identit a v neposlední řadě ke komercializaci volného času, se kterou současná podoba Halloweenu souvisí. V sedmdesátých letech byl Halloween v USA revitalizován a jeho rituální aspekt, který v sobě vždy nesl stopy parodie a katarze (stačí vzpomenout na halloweenské kostýmy), je dáván do souvislosti s liminální fází rituálu (Rogers 2002; Turner 2004).

² *Calavera*, v překladu doslova lebka, odkazuje buď k lebkám vyrobeným z různých, nejčastěji jedlých materiálů, jako je cukr, čokoláda či amarant, nebo k satirické básni vztahující se k osobě nebo události. Taková báseň má za úkol humorným způsobem kritizovat a zároveň připomínat pomíjivost života a smrt.

³ Například v severních státech Mexika, jako je Sonora, Chihuahua a Coahuila (Brandes 2006).

⁴ *Ofrenda* patří mezi hlavní aspekty svátku. Jedná se o dary (obětiny) zesnulým, uspořádané do různých obrazců a rozmanitých stylů. Název *megaofrenda* odkazuje k velkolepé *ofrendě*, nejen co se týče velikosti, ale také pojetí (pořádané často v souvislosti s nějakou významnou událostí).

de Muertos využíván jako příležitost k připomenutí si oběti zločinů, katastrof a politických režimů a dostává se tak do veřejného prostoru (Lomnitz 2005). Právě toto (vy)užití *Día de Muertos* k mobilizaci vzpomínek, které jsou součástí sociálních hnutí, tuto fiestu revitalizovalo a také ji transformovalo.

Día de Muertos je v současné době prezentován veřejnosti jako dědictví předkolumbovských kultur a je považován za národní symbol a kulturní kapitál Mexika, spojovaný s církví, rodinou, autochtonií a předkapitalistickými sociálními vztahy. Svoji pietní povahou se tak ještě více vymezil vůči Halloweenu. V tomto článku se budu věnovat svátku *Día de Muertos* a jeho podobě v současné mexické společnosti. Mým cílem je pomocí analýzy dvou činností, považovaných v rámci svátku *Día de Muertos* za tradiční, poukázat na současnou transformaci svátku, ovlivněnou mnohými faktory, z nichž mezi nejpodstatnější řadím vliv lokality na svátek a synkrezi s Halloweenem. V rámci teoretického ukotvení budu vycházet převážně z Hobsbawmova konceptu vynalézání tradic a teorií nacionalismu.

Metodologie výzkumu

Článek vznikl na základě etnografických výzkumů zaměřených na analýzu svátku *Día de Muertos* v současné mexické společnosti, které jsem v Mexiku uskutečnila v letech 2012 a 2014 ve státě Querétaro a v Mexico City. Z části zde shrnuji výsledky mého výzkumu, který jsem realizovala v říjnu a listopadu roku 2014 v městské části Xochimilco a v hlavním městě Mexika. V obou případech jsem užila kvalitativních metod, z nichž se mi jako nejpřínosnější jevila metoda zúčastněného pozorování spojená s rozhovory a participace na oslavách *Día de Muertos*. Z důvodů komparace a lepšího přiblížení svátku jsem použila také výsledky svých výzkumů z léta a podzimu roku 2012.

V průběhu všech tří výzkumů jsem realizovala mnoho neformálních rozhovorů a o něco méně polostrukturovaných rozhovorů, kdy jsem informátorům kladla otevřené otázky. Zjistila jsem ale, že největším přínosem mi byly neformální rozhovory, neboť jejich užití vyhovovalo nejen mně, ale hlavně mým informátorům. Rozhovory probíhaly v domácnostech informátorů nebo na předem sjednaných místech setkání (muzea, univerzita, ale také veřejná prostranství, jakými byly náměstí a přístavní mola) a byly vedeny v angličtině a ve španělštině, v závislosti na situaci a jazykových schopnostech obou stran. Mnoho informací jsem získala také během každodenních činností, které jsem vykonávala spolu s mými mexickými známými a přáteli. V takových situacích jsem byla odkázána

na zaznamenávání si informací hned poté, co jsem měla přístup k terénnímu deníku. V případě polostrukturovaných, předem domluvených rozhovorů jsem k jejich zaznamenání po svolení informátorů použila diktafon.

V některých dalších aspektech se mé výzkumy liší. Z hlediska metodologie se jedná o způsob výběru informátorů, který do určité míry ovlivnil výsledky výzkumu. K této skutečnosti přispěla nejen geografická a kulturní rozdílnost lokalit výzkumu, ale také samotné podmínky výzkumů. Tímto se dostávám k podrobnější charakteristice kontextu výzkumů a mých klíčových informátorů.

V roce 2012 jsem za účelem výzkumu pobývala ve městě Querétaro, které se nachází ve středním Mexiku a má necelých 650 000 obyvatel.⁵ Cílem mého výzkumu byl popis a analýza svátku a sledování jeho případných proměn v souvislosti s městským prostředím. Mým klíčovým informátorem v Querétaru byl Martín,⁶ dlouholetý kamarád, který se zajímá o Českou republiku a učí se česky. Díky pozvání jeho rodičů jsem při svých výzkumech v Querétaru pobývala v jejich rodině. Martínovi rodiče a příbuzní mě postupně seznámili s dalšími lidmi, čímž se rozrůstal počet mých informátorů. V tomto případě se mi tedy osvědčila metoda sněhové koule.⁷ Kritéria výběru informátorů souvisela s jejich původem a místem bydliště. Vzhledem k tomu, že cílem mého výzkumu byl popis a analýza svátku *Día de Muertos* v městském prostředí v Querétaru, cílovou skupinou informátorů byli lidé, kteří prožili většinu období dětství a dospělosti v Querétaru. Místo narození nebylo nijak limitováno a bylo vymezeno na celé Mexiko.

V případě výzkumu v Mexico City se zaměřením na centrum města a na oblast Xochimilco, který jsem uskutečnila od poloviny října do poloviny listopadu roku 2014, se mým klíčovým informátorem stal Carlos,⁸ překladatel a učitel historie na Universidad Nacional Autónoma de México. Vzhledem ke svému povolání zná Carlos poměrně hodně lidí, kteří pracují buď na univerzitě, nebo v kulturních institucích. Pokusila jsem se kontaktovat dvě profesorky, které mi Carlos doporučil a které se, jak řekl, zabývají antropologií a historií, ale

---

⁵ Podle Consejo Nacional de Poblacion. Conapo.gob.mx [online]. Dostupné z http://www.conapo.gob.mx/es/CONAPO/40_anos_del_Consejo_Nacional_de_Poblacio [cit. 2015-09-15].

⁶ Martín, 30 let (t. č. 27 let), narodil se v Mexico City a od svých pěti let žije s rodiči a dvěma bratry v Querétaru. Jeho rodina patří do nižší střední vrstvy. Martín vystudoval bakalářský obor filologie na univerzitě v Querétaru a žíví se jako překladatel.

⁷ Jedná se o způsob výběru informátorů, který spočívá v získávání nových informátorů na základě doporučení klíčových informátorů nebo dalších lidí, které již v terénu známe (Atkinson – Flint 2004).

⁸ Carlos, 45 let, narodil se v Mexico City a v současné době žije v části Coyoacán. Sám sebe řadí do střední vrstvy.

1. Zdobené cukrové lebky *calaveras* v různých velikostech jsou k dostání ve většině obchodů s potravinami již několik dnů až týdnů před svátkem *Día de Muertos*. Fotografie zachycuje výlohu mexického pekařství v centru Mexica City. Foto Petra Ponocná, 2014.

pokus o kontakt se nesetkal s odezvou. Během pobytu u Carlose jsem se také seznámila s jeho známými a lidmi ze sousedství. Někteří z nich mi dali kontakty na své další známé. Touto cestou jsem se také seznámila s Alejandrem,⁹ který má na starosti pořádání divadelních představení během oslav *Día de Muertos* v samotném Xochimilku, z čehož vyplývá i jeho vážené postavení v rámci místní komunity. Právě rozhovor s Alejandrem považuji pro můj výzkum za velmi důležitý, neboť mi pomohl zodpovědět některé podstatné otázky. Měla jsem v plánu udělat s ním rozhovorů více, bohužel byl velmi časově vytížený a k více než jednomu rozhovoru nedošlo.

Ve všech výzkumech, které jsem uskutečnila, bylo mým cílem získat informace od široké škály informátorů, kteří by zastupovali různé osobní charakteristiky, tudíž jsem dělala rozhovory jak s muži, tak s ženami, bez ohledu na náboženskou vyznání nebo sociální status. Vzhledem k tématu výzkumu mě

⁹ V případě Alejandra užívám na jeho žádost v příspěvku pseudonym. V ostatních případech souhlasili informátoři se zveřejněním jejich křestního jména. Alejandroví je kolem třiceti let, bydlí v Xochimilku a řadí se do vyšší střední vrstvy.

zvláště zajímali také ti lidé, kteří byli nebo jsou zaměstnanci kulturních institucí, pracovníky v médiích, nebo kteří se jiným způsobem podílejí na šíření mexické kultury a národního povědomí.

Día de Muertos a nacionalismus

Mnoho mých informátorů souhlasí s obecně přijímaným tvrzením, že *Día de Muertos* je nejslavnějším mexickým svátkem, do kterého Mexičané investují nemálo času a peněz. Na utváření tohoto tvrzení se významnou měrou podílí nejen tržní ekonomika a s ní spojený turistický ruch, ale také samotná veřejnost. Cizinec, který na přelomu října a listopadu navštíví Mexiko, nemůže přehlédnout všudypřítomné motivy lebek a kostlivců, ať už v podobě dětských hraček, položek na tradiční oltář nebo cukrovinek. Právě motiv lebky patří spolu s domácími oltáři, obětinami pro zesnulé (*ofrendas*), návštěvami hřbitovů a mšemi mezi charakteristické znaky svátku. Jak uvádí například Brandes (Brandes 2006: 76), až do první poloviny sedmdesátých let byly tyto zvyky udržovány ve většině regionů v Mexiku, kde se svátek slavil. Pod vlivem mocenského diskursu a programů podporovaných státem dochází v posledních dvaceti až třiceti letech k rituální proměně svátku a jeho symboly jsou užívány k přilákání turistů. Ještě předtím však sloužily některé prvky svátku k posilování národního uvědomění. Z lebky, která se vyrábí z různých materiálů a bohatě se zdobí zářivými barvami, se stal symbol Mexika, který ovlivňuje pohled cizinců na Mexičany a spolu s mnohými mexickými intelektuály, umělci a akademiky¹⁰ tak napomáhal a napomáhá produkování stereotypní představy Mexičana, který smrt oslavuje a vítá, i přesto, že z ní může mít strach (Lomnitz 2005; Beezley 2008). Dobrým příkladem je úryvek ze sbírky esejů *Labyrinth samoty* od mexického básníka a esejisty Octavia Paze:

Pro obyvatele New Yorku, Paříže či Londýna je smrt slovo, které se nevyslovuje, protože pálí na rtech. Mexičan ji naopak navštěvuje, hraje si s ní, směje se jí, hladí jí, spí s ní a je to jeho nejoblíbenější hračka a jeho velká láska. Určitě je v mexickém přístupu ke smrti stejný strach, jako kdekoliv na světě, ale Mexičané ho neukrývají, tak jako neukrývají smrt. Dívají se jí do tváře s trpělivostí, s ironií a někdy dokonce i s pohrdáním...“ (Paz 2004: 52)

---

¹⁰ Například Octavio Paz, Diego Rivera, Samuel Ramos, Juanita Garciagodoy.

2. *La ofrenda* nazvaná *La ofrenda de todo México* (*ofrenda celého Mexika*) na náměstí Zócalo v Mexico City. V médiích nesla tato *ofrenda* označení „*la ofrenda digital*“ (digitální ofrenda), protože kromě tradičních prvků byly její součástí také čtyři plazmové obrazovky. Foto Petra Ponocná, 2014.

Myšlenky Octavia Paze patřily počátkem druhé poloviny 20. století mezi ty nejvýznamnější, které ovlivnily interpretace mexického národního charakteru a dopomohly tak k vytváření a prohloubení mexické národní identity. Vzhledem ke kulturní a etnické variabilitě Mexika bylo po dosažení nezávislosti země¹¹ daleko složitější vytvořit společného jmenovatele a o existenci národního vědomí v té době mnozí autoři silně pochybují (Lomnitz 2001). A právě význam smrti a povaha rituálů s ní souvisejících se ukázaly jako vhodné pojítko mexického národa. Dle teoretiků nacionalismu se národní, nebo také kolektivní identita konstruuje skrze dichotomii „my“ a „oni“, tedy odlišením se od Druhých. Michel Foucault a Jacques Derrida vyvozují, že podstatu toho, co jsme, máme

¹¹ Mexická válka za nezávislost na Španělsku probíhala v letech 1810–21; povstalci dosáhli nezávislosti a Mexiko bylo prohlášeno za císařství.

jen díky vyloučení negativů či charakteristik, kterými se vyznačují „oni“. Pro Mexičany jsou nejčastěji těmi Druhými, vůči kterým mají potřebu se vymezovat, Američané,¹² v některých případech také Evropané, hlavně Španělé. Samotný svátek *Día de Muertos* v sobě odráží vývoj mexického nacionalismu, reflektuje v sobě důležité události mexických dějin a zároveň je ovlivňuje.

Rozvoj mexického nacionalismu, který souvisel s hnutím za nezávislost na Španělsku a jehož náznaky můžeme pozorovat na počátku devatenáctého století, podpořil v době porfiriátu¹³ svými karikovanými kresbami nejen politických lídrů také grafik a novinář José Guadalupe Posada. Každý rok u příležitosti oslav *Día de Muertos* Posada vytvářel karikatury v podobě kostlivců a lebek, věnující se lidským činnostem. Svým ztvárněním a symbolikou narážely na tehdejší společenskou a politickou situaci. Jeho kresby nejenže satirizovaly tehdejší buržoazní život a Díazovu diktaturu, ale především se odlišovaly od evropské umělecké tradice. V Mexiku se tak zrodil jeden z jeho nejvýznamnějších symbolů současnosti, od té doby spojovaný právě se svátkem *Día de Muertos – calavera*. Posadovo vyobrazení kostry nebo kostlivce mělo v té době velmi důležitý význam – symbolizovalo rovnost mezi lidmi, elementární a zásadní pravdu, že všichni jednou zemřeme a zbydou z nás doslova pouze kosti. Posadovy ilustrace tak sloužily ke kritice soudobé politiky a mocných, kteří rovnost lidí ignorovali. Prostředkem k produkci těchto ilustrací se stal v první řadě denní tisk. Zde vidíme souvislost mezi utvářením nacionalistické ideologie a komunikačními systémy, kterou se ve svých studiích zabýval Benedict Anderson (2008).

Koncem 19. století se mexický nacionalismus formoval odkazem na původnost, hloubku národa a indiánskou minulost, která společně s Posadovými karikaturami sloužila také k vymezení se vůči španělským kolonizátorům. Tato situace trvala do dvacátých let minulého století, kdy se mexická vláda zasazovala o to, aby svátek *Día de Muertos* vypadal co do formy a obsahu jako prehispanický a mezoamerický (Brandes 2006: 43), i přesto, že obsahuje mnoho katolických prvků a z velké části také z katolicismu vychází:

To, co se dělo v té době, způsobilo velké rozepře mezi těmi, kdo se považovali za katolíky, a těmi, kteří byli protihispánští, kteří byli proti Španělsku. Hodně to souviselo s mexickým nacionalismem. Tak jako tak, oslava už stejně není čistá.

---

¹² Ve smyslu občanů USA.

¹³ Porfiriát je označení pro období mexických dějin, nazvané po generálovi a politikovi Porfirio Díazovi, který byl v letech 1876–1911 prezidentem Mexika. Díaz je považován za jednoho z nejmocnějších mužů v historii této země a jeho vláda je často dávána do kontextu s diktaturou; Kašpar 2009.

3. Přípravy na náměstí Zócalo před zahájením svátku *Día de Muertos* 30. října 2014. Kromě sedmi stupňovitého oltáře zdobilo náměstí také dvacet čtyři třímetrových kartónových lebek, jejichž výroba byla financována z prostředků Ministerstva turismu a jedné mexické pohřební služby. Tématem této *ofrendy* bylo uctění jak spisovatelů mexického původu, tak také těch, kteří zemřeli v roce 2014 (např. Gabriel García Marquez). Každá lebka nesla na čele jméno spisovatele. Foto Petra Ponocná, 2014.

Vždycky to byla kombinace tradičních prehispanských oslav se zvyky z doby revoluce a teď si k ní ještě přidáváme Halloween (rozhovor s Carlosem, říjen 2014, Xochimilco, Mexiko)

V této souvislosti je potřeba poznamenat, že mexický nacionalismus se v mnohém liší od toho evropského. Nejenže byl produkován za jiných podmínek, ale také disponuje různými verzemi. V Mexiku tak spoluexistuje řada lidových nacionalismů, které jsou založeny na lokálních tradicích a umění a čerpají z předhispanské historie, a oficiální verze nacionalismu, která má za úkol mexický národ stmelovat a klade důraz na společnou historii (Brubaker 2006). Je jasné, že *Día de Muertos* není autenticky předhispanský ve smyslu přirozenosti

a původnosti (Cohen 1988: 374), ačkoliv stát ho jako takový turistům prezentuje. V souvislosti s kontextem mého výzkumu se podle mého názoru ve svátku *Día de Muertos* prolínají obě verze nacionalismu – na lokální úrovni je podporována lokální podoba svátku, na národní úrovni se svátek vymezuje vůči Halloweenu.

Převážně v některých městech Mexika počátkem třicátých let 20. století popularita svátku *Día de Muertos* klesala a docházelo k určitým restrikcím samotných oslav (Lomnitz 2001). *Día de Muertos* byl pokládán za nevhodný svátek pro civilizovaný národ a našli se i tací, kteří mu vytýkali komerčnost. Městské elity a vyšší třída se od svátku distancovaly a dodržovaly ho převážně nižší vrstvy a obyčejní lidé. Ve stejnou dobu však mexičtí umělci a spisovatelé v čele s Diegem Riverou a Octaviem Pazem rozvíjeli myšlenky o souvislosti mexické národní identity a smrti. Inspirací jim byly také Posadovy karikatury – kresby kostlivců, ke kterým často odkazovali. Právě Rivera a Paz byli jedni z prvních, kteří se zasloužili o nacionalizaci a znovuoobrození svátku, ke kterému docházelo v padesátých letech. Důležitým prvkem byl důraz na původnost a na tradiční oslavy svátku. *Día de Muertos* byl proto vyhrazen spíše rurálním oblastem¹⁴ a podporován mexickými nacionalisty, jejichž podpora narůstala v šedesátých letech, kdy střední a vyšší třídy v Mexico City pomalu přejímaly Halloween. Přijímání amerického svátku způsobilo nevoli mexických nacionalistů a podpořilo antiamerikanistické myšlenky, které se rozšířily mezi studenty a intelektuály. Halloween začal být kritizován nejen pro zemi původu, ale také pro svoji povahu a zvyky s ním spojené. Nacionalisté tak měli protivníka v podobě amerického svátku, vůči kterému se mohli vymezovat.

Období vymezování Mexika vůči USA, *Día de Muertos* vůči Halloweenu a důrazu na tradičnost a autenticitu vůči modernitě a komerci začalo koncem šedesátých let. Prehispánská minulost Mexika, stejně jako pitoreskní vyobrazování tančících a zpívajících kostlivců, tak sloužily (a dodnes slouží) jako studnice, ze které mexičtí nacionalisté čerpali inspiraci pro osvěžení mexického národního vědomí. Obraz veselého a zároveň morbidního Mexičana, který se nebojí smrti a jeho smíření s ní hraničí až s nihilismem, je daleko více výsledkem nacionálních snah a mnohdy až bouřlivých politických změn, které se v Mexiku

---

¹⁴ Někteří badatelé (např. Garcíagodoy 2000; Jurado Barranco 2001) tvrdí, že v některých částech Mexika měl španělský kolonialismus a s ním spojená náboženská a kulturní synkreze daleko menší dopad na tamější obyvatelstvo, a proto se zde dodnes udržely v daleko větší míře předkolumbovské rituály uctívání zesnulých.

4. *Trajineras* kotví u přístavu *Embarcadero Fernando Celada* v Xochimilku. Loď, které byly dříve využívány k převozu potravin, dnes v upravené podobě slouží turistickému ruchu. Foto Petra Ponocná, 2014.

odehrály za posledních 200 let, okořeněným předkolumbovskou minulostí, než něčím primordialistickým. Taková představa je totiž velmi dobrým prostředkem k vymezení se vůči těm Druhým, ať už jsou jimi Španělé, nebo, a to platí hlavně pro současnou situaci, Američané. Již počátkem devadesátých let, kdy docházelo k jasnému splývání *Día de Muertos* a Halloweenu hlavně v komerční sféře, spatřovala velká část mexických nacionalistů z řad politiků, intelektuálů a novinářů hlavního nepřítele Mexika v americké imperialistické agresi, která se projevovala právě na úrovni trhu a ekonomiky.

A opět nastupuje na scénu *Día de Muertos*, tentokrát jeho náboženská stránka. V tomto případě pak nabývá na významu Durkheimova dichotomie posvátného a profánního, neboť právě náboženská stránka mexického svátku je vyzdvihována v protikladu s pozemskou a komerční podobou Halloweenu. Dalším aspektem *Día de Muertos*, který se často dává do opozice vůči Halloweenu,

je samotný smysl svátku. Halloween značí kulturní imperialismus,¹⁵ kdežto *Día de Muertos* symbolizuje mexickou národní identitu a autonomii (Brandes 2006).

Skutečnost, že současná podoba samotného svátku *Día de Muertos* má mnoho společného právě s americkým Halloweenem, ať už se jedná o některé prvky oslav nebo o schopnost prodávat, je častokrát opomíjena. Jak správně poznamenává Brandes (2006), mexická společnost je však velmi komplexní a přístup ke smrti, stejně jako k Halloweenu, zde rozhodně není jednotný, bez ohledu na to, co se snaží prosazovat mexičtí nacionalisté nebo stát a některé jeho instituce. Příslušnost k dané sociální a (nebo) etnické skupině, stejně tak lokalita, ze které jedinec nebo komunita pocházejí, hrají totiž velkou roli v tom, jak daný člověk přistupuje ke smrti, jaké rituály v rámci svátku *Día de Muertos* udržuje a jakým způsobem je vykonává, a v neposlední řadě mají vliv na jeho postoj k Halloweenu.

***La velación* – zúčastněné pozorování mizející tradice**

Když jsem se poprvé měla účastnit svátku *Día de Muertos*,¹⁶ těšila jsem se na to, že po setmění navštívím hřbitov v Querétaru¹⁷ a budu se procházet mezi náhrobky bohatě ozdobenými jasně oranžovými květy *cempasúchitlu*,¹⁸ osvětlenými plamínky stovek, možná tisíců svíček. Představovala jsem si, že si společně s místními, kteří každoročně v noci z prvního na druhého listopadu navštěvují své zesnulé příbuzné, aby s nimi strávili nějaký čas, budu užívat zvláštní atmosféru a kouzlo tohoto svátku. Tak nějak jsem znala „Den mrtvých“ z populárně-naučných článků a přesně tak mi o něm vyprávěli moji mexičtí známí. Od té doby jsem se svátku účastnila dvakrát, po oba dva dny oslav, na dvou různých hřbitovech ve dvou různých městech v Mexiku. Ani jednou jsem však nemohla být přítomna u *la velación*, neboli bdění při svíčkách u hrobů zesnulých po setmění, zvyku, který byl a stále je považován za jednu z hlavních součástí svátku.¹⁹ Nic takového se totiž ani na jednom z hřbitovů, které jsem navštívila,

¹⁵ Mexický novelista Homero Aridjis dokonce nazval Halloween „formou kulturního znečištění“ (Rogers 2002: 141).

¹⁶ Poprvé jsem se svátku účastnila při mém druhém výzkumu v Mexiku ve městě Querétaro v říjnu a listopadu roku 2012.

¹⁷ Santiago de Querétaro, zkráceně Querétaro, je hlavním městem státu Querétaro, který se nachází ve středním Mexiku.

¹⁸ *Cempasúchitl* je druh afrikánu, v Mexiku jinak také nazýván „květina mrtvých“ (*flor de muertos*). Tato květina patří mezi hlavní položky, které slouží k dekoraci rodinných, veřejných i hřbitovních oltářů.

¹⁹ *La velación* je také součástí pohřbů v různých částech Mexika.

5. Taneční představení na motivy předkolumbovských tanců, pořádané v rámci oslav svátku Día de Muertos v Xochimilku 2. listopadu 2014. Foto Petra Ponočná, 2014.

nekonalo, protože se na noc zavíraly, bez ohledu na svátek a na tradici. Zajímalo mě, jak je možné, že něco tak specifického jako *la velación* se na místech, kde jsem byla, již nekoná. Nutno podotknout, že moji známí z Querétaru byli zaskočení podobně jako já. Během roku ani na *Día de Muertos* hřbitov v Querétaru totiž nenavštěvují, protože na něm nejsou pochováni žádní příbuzní. Vydali se tam pouze proto, že jsem tam šla já.

Dva roky poté jsem se v rámci terénního výzkumu byla podívat na Xilotepeku, největším hřbitově v Xochimilku. Ten se však zavíral v šest hodin večer, jak ve všední dny, tak v oba dny oslav *Día de Muertos*. Moje účast na *la velación* se opět nekonala. Později jsem se od mých informátorů z Xochimilca dozvěděla, že jsem jednoduše byla na *špatných* místech, konkrétně na *špatných* hřbitovech.

Jak popisují na základně svých výzkumů někteří další antropologové,²⁰ pokud se cizinec, bez ohledu na zemi původu, zeptá Mexičana na tento svátek,

²⁰ Například Brandes (2006), Ochoa Zazueta (1974), Cortés Ruiz (1988).

odkází ho nejčastěji k původním obyvatelům, španělsky *indigenas*, popřípadě na taková místa či lokality v Mexiku, kde se *Día de Muertos* koná alespoň podle názoru místních obyvatel velkolepě. Nejčastěji to bývají státy Oaxaca, Michoacán a Hidalgo, popřípadě komunity *indigenas* (= původních obyvatel), žijících v okrajových částech měst nebo v rurálních oblastech. Skutečnost, že jsou tyto velkolepé oslavy v mnoha případech naaranžované a finančně podporované státními institucemi, už mnoho Mexičanů buď neví, nebo nezohledňuje.²¹ Vždy, když jsem se s mými informátory na téma svátku bavila, neopomněli připomenout komunitu Mixquic, která je proslavená udržováním tradičních zvyků během svátku *Día de Muertos*, včetně nocování na hřbitovech. Mexičané říkají, že vesnice San Andrés Mixquic je „plná mexických tradic“. Ve vesnici se každý rok v listopadu pořádá festival *Día de Muertos* a místo tak těží z velkého přílivu turistů, ať už Mexičanů, nebo cizinců.

„Jestli chceš vidět opravdové *Día de Muertos*, musíš k Mixquikům, tady²² nic neuvidíš!“, slýchala jsem skoro každý den, bez ustání, hlavně od Carlose, ale také ostatních Mexičanů, se kterými přišla řeč na *Día de Muertos*. Nešlo vlastně ani tak o doporučení, jako spíš o vnucování toho, co za každou cenu musím vidět a co je podle nich to „pravé“ *Día de Muertos*. Carlos byl v tomto přemlouvání nejaktivnější:

„U Mixquiků uvidíte všechno, to je velkolepá akce, hoří tam spousta svíček a tak... No, má to tu správnou atmosféru, já se tam jezdím každý rok dívat, tenhle rok taky pojedu, musíte určitě jet se mnou.“ Po několika dnech Carlos pochopil, že mě zajímá Xochimilco, a tak už nenaléhal. Nakonec se k Mixquikům podívat nejel a večer strávil chatováním s českými přáteli.

Když jsem se druhého listopadu po šesté hodině večer vracela z xochimilského hřbitova, přemýšlela jsem o tom, čeho jsem byla svědkem. Na hřbitov jsem vešla zadním, málo udržovaným vchodem, který vede do starší části hřbitova. Hned při vstupu jsem byla natolik zaujata pozorováním výzdoby na náhrobcích a toho, co se na hřbitově děje, že jsem skoro přeslechla pána,

---

²¹ Státní vliv na to, jakým způsobem se na určitých místech *Día de Muertos* slaví, je nezanedbatelný. Nejaktivnější je v této oblasti Ministerstvo turismu ve spolupráci s cestovními agenturami a Národním fondem řemesel (FONART, Fondo Nacional de Artesanías). Na mnoha místech Mexika tak dochází již od sedmdesátých let minulého století k transformaci tradičních aspektů svátku z důvodu rozvoje turistického ruchu a s ním spojené komercializace svátku. Z převážně rodinné oslavy se pak stává svátek lákající davy turistů; více např. Brandes (2006), Ochoa Zazueta (1974), Morales Cano (2004). Státnímu vlivu na svátek v souvislosti s turismem se budu více věnovat ve své disertační práci.

²² Slovem „tady“ odkazovali informátoři k oblastem Xochimilco a Coyoacán na jihu Mexica City, kde jsem v říjnu a listopadu roku 2014 prováděla výzkum.

6. Malý oltář věnovaný zesnulému dítěti na hřbitově Xilotepec v Xochimilku.
Foto Petra Ponocná, 2014.

který stál u vstupu a volal na mě něco o šesté hodině. Plánovala jsem si projít celý hřbitov, který rozhodně není malý. Starší části hřbitova plnou menších náhrobků naskládaných jeden vedle druhého, mezi kterými vedou úzké uličky z udusané hlíny, jsem prošla do části novější, která je více udržovaná a kromě obyčejných náhrobků se také pyšní obrovskými hrobkami bohatě zdobenými mramorem i zlatem. Nakonec jsem přišla na hlavní přístupovou cestu, která je asi půl kilometru dlouhá a široká jako dvě silnice. To, co se na cestě odehrávalo, se příliš nelišilo od shonu na mexických ulicích během všedních dní. Po straně cesty seděli na přenosných židličkách prodavači a prodávali sladkosti, limonády, pestrobarevné balonky nebo pečivo. Kolem prodavačů se procházeli lidé různého věku, děti oblečené do kostýmů čarodějnic, strašidel a ďáblů. Směrem do horní části hřbitova projelo ulicí auto se dvěma mladíky, ve kterém nahlas vyhrávala moderní hudba. Na každém rohu byli prodavači vody, muži se čtyřkolkou upravenou tak, aby na ni mohli zavěsit nebo umístit kýble s vodou. Mezi náhrobky postávaly skupinky lidí, nejčastěji rodiny s dětmi, a zapalovali svíčky, upravovali výzdobu nebo jen tak seděli kolem hrobu a povídali si. Na moji přítomnost nikdo nereagoval. Víím, že mnozí Mexičané jsou na přítomnost turistů na hřbitovech během *Día de Muertos* zvyklí.

Na hřbitově jsem strávila asi jenom hodinu a půl, když mě zaujala tlačence u hlavního vchodu na hřbitov. Hlavní cestou jsem se vydala směrem ke vchodu, pár metrů před ním mě však dav strhl s sebou a já se ocitla v houfu lidí vedle osmi policistů před hřbitovní bránou. Chtěla jsem se vrátit zpátky, ale desítky lidí, kteří vycházeli ze hřbitova, mi to neumožnily. Snažila jsem se dostat ven z davu a po chvíli prodírání jsem se ocitla vedle paní středního věku, evidentně prodavačky květin, která stála u kárky se zbytkem zvadlých *cempasúchitlů*. Zmateně jsem se jí zeptala, co se děje. Odpověděla mi, že chtějí hřbitov v šest hodin zavírat a že už nikdo nesmí jít dovnitř. Našlo se pár lidí, kteří se mermocí na hřbitov dostat chtěli (a kterým v tom policisté napomenutím úspěšně zabránili), a někteří dokonce čekali, zda se situace nezmění, ale nezměnila. Hřbitov se v šest hodin zavíral. Vydala jsem se tedy do centra města a kladla si otázku, proč je dnes zvyk, při kterém pozůstalí tráví se zesnulými na hřbitově večer nebo v noci čas, vyhrazen pouze pro některé lokality v Mexiku a jinde je doslova potlačen.

Z mého prvního výzkumu v Querétaru jsem věděla, že na místním městském hřbitově je *la velación* zakázána hlavně z bezpečnostních důvodů. Město vydalo nařízení hřbitov zavírat v sedm hodin večer i na *Día de Muertos*, protože v dřívějších letech dostávalo opakované stížnosti ze strany obyvatel, že během

7. Ofrenda s názvem *Todos son nuestros muertos* (všichni jsou našimi mrtvými) věnovaná 43 studentům, kteří byli uneseni dne 26. září 2014 ve městě Ayotzinapa ve státě Guerrero. Foto Petra Ponocná, 2014.

svátků se kolem hřbitova potulují opilí lidé, kteří dělají hluk. Většina mých informátorů se shodla na tom, že s ostrahou hřbitova v průběhu svátku souhlasí, pro případ, že by bylo zapotřebí policejního zásahu:

Ano, je to tradice, strávít se zesnulými noc na hřbitově. Ale to si můžou dělat na vesnicích. Tady jsme ve městě, všichni lidé se tu neznají, je to víc nebezpečné. Ano... A jeden rok tu nějací mladí dělali nepořádek. To není dobré, když se slaví zesnulí, dělat v blízkosti hřbitova takový hluk. Takže já souhlasím s nařízením města. Je dobře, že jsou tu policejní hlídky. Cítíme se více bezpečně (rozhovoru s Luisou,²³ Querétaro, říjen 2012).

²³ Luisa, 40 let, narodila se v Querétaru a celý život zde žije. Bydlí v rodinném domě se svojí matkou a sestrou, je zaměstnaná v místním supermarketu jako prodavačka. Luisa je věřící, hlásí se ke katolictví.

Co se xochimilského hřbitova týče, po několika rozhovorech s Carlosem a dalšími informátory jsem zjistila, že pokud na hřbitově pozůstali chtějí zůstat po setmění, tak tam někteří zůstanou, i za cenu toho, že je potom policejní hlídka vyprovodí. Na rozdíl od hřbitova v San Andrés Mixquic u Mixquiků, kam se každý rok na *Día de Muertos* pořádají zájezdy, aby mohli jak cizí, tak místní turisté vidět tradiční součást *Día de Muertos*, *la velación* se všim všudy. Z pozorování a rozhovorů jsem si všimla, že slova jako tradice nebo tradiční Mexičané poměrně často skloňují v souvislosti s rurálními oblastmi nebo s oblastmi, kde žije vysoké procento zastoupení původních obyvatel, včetně oslav svátku *Día de Muertos*. Proto jsem zprvu nechápala, proč jsou právě v Xochimilku některé tradice potlačovány, když se jedná o oblast, která byla dlouhou dobu považována za rurální a velmi specifickou nejen v rámci hlavního města, ale celého Mexika. Pamatuji si, že mi moji známí z Querétara tvrdili, že „uvidíš, v Xochimilku se jistě bude *Día de Muertos* oslavovat velkolepě i na hřbitovech.“

Brzy jsem zjistila, že celá situace je daleko komplikovanější, než se na první pohled může zdát.

Xochimilco a vynalézání tradice v lokálním kontextu

Xochimilco, které bylo dříve samostatným městem, je dnes součástí Mexica City a spolu s dalšími patnácti *delegaciones*²⁴ tvoří hlavní město Mexika. Xochimilco se nachází asi dvacet kilometrů od historického centra města a v roce 1987 byla tato oblast zapsána na seznam světového kulturního dědictví UNESCO, protože se zde stále vyskytují pozůstatky jezerního systému v podobě kanálů nazývaných *chinampas*, které byly využívány již před příchodem Španělů.²⁵

Xochimilco na mě působilo velmi specificky a v porovnání s jinými částmi Mexica City tak trochu idylicky. Centrum a jeho nejbližší okolí, ve kterém jsem se

---

²⁴ Mexico City je federálním distriktem, který je tvořen šestnácti územněadministrativními celky, které se ve španělštině nazývají *delegaciones*, v češtině městské části či obvody.

²⁵ Před příchodem Španělů bylo Xochimilco nezávislým městem postaveným na stejnojmenném jezeře. V historii bylo vždy administrativně odděleno od hlavního města. První osídlení regionu se datuje do roku 1500 př. n. l., po kterém následovaly další migrační vlny až do roku 700 n. l. Většina obyvatel byli zemědělci, kteří těžili ze zdejší úrodné půdy díky systému kanálů – *chinampas*, jež jim umožňovaly hospodařit nezávisle na dešťových srážkách. Při *conquistě* si Španělé byli vědomi důležitosti a specifčnosti regionu. Xochimilco bylo významným zemědělským, obchodním a řemeslným centrem, které se podílelo na obchodě v aztécké říši, a proto měli snahu konvertovat místní obyvatele na křesťanství, zároveň však mělo Xochimilco zvláštní pravomoc, což přispělo k jeho zachování; Alariste Guzmán 2005.

8. Zdobené lebky a oranžové květy *cempasúchitlu* na jednom z veřejných oltářů v centru Xochimilka. Foto Petra Ponocná, 2014.

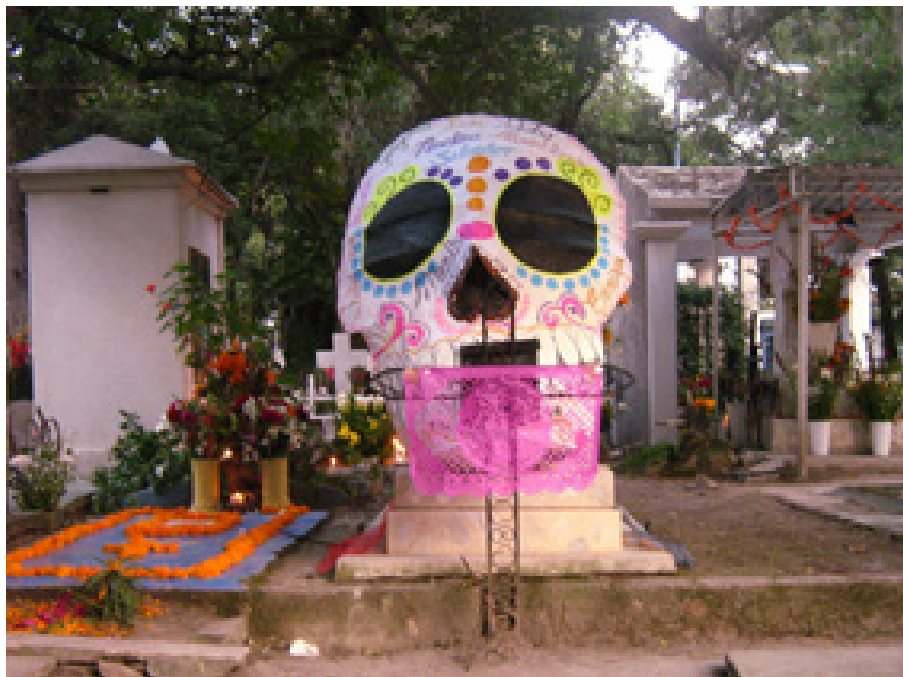
nejvíce pohybovala, bylo plné zeleně, malebných barokních kostelů a hlavně všudypřítomných zaměstnanců místních turistických institucí, kteří kolemjdoucím neodbytně nabízeli projížďky na *trajineras*, loďkách zdobených pestrobarevnými vzory a květinami, které dříve sloužily jako dopravní prostředky po *chinampas* a dnes se z nich stala turistická atrakce. Součástí zdejšího systému kanálů jsou tzv. *embarcaderos*, neboli mola, odkud se na *trajineras* nastupuje. V Xochimilku se nachází devět *embarcaderos*, což znamená devět různých míst, odkud mohou zájemci podniknout plavbu po kanálech. Jak jsem se později dozvěděla, *trajineras* hrají velkou roli také během svátku *Día de Muertos*. Potvrdila se mi tak hypotéza, že podoba svátku a způsob, jakým se slaví, jsou velmi závislé na lokalitě, kde se svátek slaví, a zasahuje do jeho formy daleko více, než by se na první pohled mohlo zdát.

Do Xochimilca jsem se jela podívat hned druhý den poté, co jsem se ubytovala u Carlose. Carlos, zkušený cestovatel a člověk, který se zajímá o historii

a kulturu, se zpočátku zdál být velmi dobrým průvodcem a někým, od koho se můžu spoustu věcí dozvědět. *Embarcadero* s názvem Fernando Celada bylo prvním místem, kam mě Carlos v Xochimilku zavedl. Molo v podobě asi šest metrů širokého betonového prostranství, ze kterého se šlo po schodech dolů ke kanálu, na kterém kotvily nazdobené lodě, mi nepřipadalo nějak moc zajímavé. U podobného mola, jenom o pár kilometrů dál, jsem se ocitla týden na to, když jsem měla domluvený rozhovor s Alejandrem. Alejandro je potomkem páté generace Xochimilkanů, jak sám hrdě prohlásil. Je zaměstnancem místní kulturní instituce a produkčním divadelních představení, která se odehrávají právě na *trajineras*. Vzhledem k tomu, že má v rámci Xochimilka díky své profesi celkem významné postavení a velký přehled, zajímalo mě, jak je to v Xochimilku s *la velación* a jak jeho rodina vlastně slaví *Día de Muertos*:

Každý rok na *Día de Muertos* užíváme lodě k tomu, že na nich děláme ofrendas, ale hlavně zde pořádáme divadelní hry, které jsou důležité. Protože hrajeme mezoamerickou legendu, je to tady v Xochimilku velký hit. Tahle legenda vypráví o kultuře a tradicích Xochimilkanů a tím vlastně odkazuje také k *Día de Muertos*... My neslavíme *Día de Muertos* chozením na hřbitovy a tak... ale slavíme právě vystoupením, a také tradičním obětováním (Alejandro má na mysli ofrendas). Tady je důležité si uvědomit, že návštěva hřbitovů zde není tak podstatná. Pro hodně lidí možná stále je, ale není to pro Xochimilco typické. Pro Xochimilco jsou důležité kanály, *trajineras*, a vystoupení, která pořádáme, protože jsou to vystoupení o kultuře a tradicích Xochimilkanů. A tyto projekty (má na mysli projekty související s vystoupeními) nám pomáhají chránit zdejší prostředí, podporovat xochimilskou kulturu a ukázat, že pod UNESCO patříme oprávněně (rozhovor s Alejandrem, říjen 2014, Xochimilco).

Regionální specifická Xochimilca, která souvisí s přítomností zdejších kanálů a *trajineras*, je v tomto případě využívána k vytváření tradice (Hobsbawm – Ranger 1992). Podle Alejandra a jeho spolupracovníků jsou za stěžejní součást svátku *Día de Muertos* považovány divadelní hry, které se konají na molech, a samotný hřbitov a dění na něm jsou odsouvány do pozadí. Neznamená to, že by lidé přestali hřbitov navštěvovat, ba právě naopak, po oba dva dny svátku jsem zde zaznamenala stovky lidí. Hřbitov a dění na něm už však není centrální událostí. Jak by řekl Geertz (1978), herci už zde nepůsobí v rituálním dramatu sami pro sebe, ale pořádají hry pro jiné, ať už ve vlastní prospěch, nebo ve prospěch diváků. V celém procesu hraje klíčovou roli stát (Panitch 1994), který

9. Náhrobek ozdobený velkou papírovou lebkou na hřbitově Xilotepec v Xochimilku. Foto Petra Ponocná, 2014.

vytvořil z určitých lokalit pomocí kulturních institucí a povolanych zaměstnanců (viz Alejandro) jedno velké jeviště, které má pod rouškou obhajoby a touhou po zachování vlastní místní kultury lákat ostatní obyvatele Xochimilka a vzbuzovat v nich tak povědomí o xochimilské kultuře. V zájmu státu je podporovat tuto formu slavení *Día de Muertos* proto, že je odlišná a že v sobě spojuje specifčnost lokality a tradici mexického svátku. Právě tím přitahuje turisty nejen z Mexika, ale také z jiných zemí. Jedná se navíc o daleko lépe zpeněžitelnou formu svátku, oproti některým tradičnějším formám oslav, jako je třeba *la velación*. Rozdíl mezi účastí na *la velación* a divadelních hrách je však pro Xochimilkana nižší až střední třídy otázkou financí. Jeden lístek pro dospělou osobu na hru pořádanou v období října a listopadu v Xochimilku vyjde na 150 až 200 pesos,²⁶ což v rámci Mexika rozhodně není malá částka. Z vlastního pozorování a rozhovorů

²⁶ Tj. 250–330 Kč.

jsem zjistila, že většina lidí ze Xochimilka představení pořádaná v období *Día de Muertos* nenavštěvuje, protože na ně jednoduše nemá peníze. Mezi hlavní návštěvníky patří spíše lidé ze střední vrstvy z jiných částí Mexika City a okolí. Když jsem se ptala mých mexických známých z Querétara, ale také z centra Mexika City, na tato představení, někteří o nich vůbec nevěděli, a ti, co o nich věděli, tvrdili, že je nezajímají a že se svátkem *Día de Muertos* nemají nic společného. Carlos mi poté sdělil, že co se představení týče, jedná se o poměrně novou záležitost:

Já jsem hry v Xochimilku nikdy nenavštívil a myslím si, že většina lidí také ne. Ve skutečnosti se jedná o docela novou záležitost. Příběhy, co se hrají, třeba *La Llorona*, jsou tradiční příběhy z koloniálních dob, které rodiče vyprávěli svým dětem... Víš, o čem je *La Llorona*, ne?

Nevěděla jsem.

To je o ženě, která utopila své děti proto, aby mohla být s mužem, kterého miluje. On o ni ale nemá zájem, tak se rozhodne spáchat sebevraždu. Jenže nemůže zemřít, její duše nemůže odejít, a to je trest za to, že své děti zabil. A tak je musí hledat, a dokud je nenajde, tak zůstane její duše uvězněna mezi světem živých a mrtvých. To je takový pěkný odkaz na *Día de Muertos*. To je taky o kontaktu s dušemi zemřelých.

La Llorona je podle pořadatelů za poslední dva roky v Xochimilku poměrně populární a k její popularitě údajně přispívá tragičnost příběhu v kombinaci se svátkem *Día de Muertos*, který je navíc inscenovaný ve velmi specifické lokalitě. Jak však Carlos správně poznamenal, vyprávění o *La Lloroně* není ničím novým, tato legenda se v orální podobě uchovávala po staletí a je rozšířena nejen v Mexiku, ale i v jiných státech Latinské Ameriky.²⁷ Historické pozadí této legendy je komplikované a není předmětem tohoto příspěvku. Zajímavý je spíše fakt, že rodiče ani prarodiče dnes již dětem příběh o ženě uvězněné mezi světem živých a zesnulých nevypráví, ale pokud na to mají dostatek financí, mohou se na něj jít podívat. Způsob, jakým byl příběh uchováván, ustupuje do pozadí a zachovává se pouze jeho obsah. Okolnosti, za jakých se vypráví, a hlavně proč, to vše je nyní odlišné.

---

²⁷ Podle některých zdrojů (např. Portal – Salles, 1998) se *La Llorona* vztahuje k prehispanké bohyni Tenpenentli, bytosti, která odmítá zemřít. Znamená to tedy, že minimálně v rámci lokality Xochimilco zde existuje spojený současný *Llorony* s prehispanskou tradicí.

Na tuto situaci, a do jisté míry i na současnou podobu oslav *Día de Muertos* v Xochimilku, můžeme aplikovat Hobsbawmovu teorii vynalézání tradic, i přesto, že tuto teorii autor použil původně v evropském kontextu. Podle Hobsbawma tradice není vůbec nedotknutelně daná, ale jedná se o výsledek předešlých kroků a vyjednávání, kterých se v současné době účastní stát (Hobsbawm 1992: 9). Hry, které se v Xochimilku v období *Día de Muertos* pořádají, jsou v podstatě novinkou,²⁸ ale již teď jsou považovány za tradiční. Někteří Mexičané si dokonce myslí, že se zde hrají odnepaměti, a spojují jejich existenci právě s Xochimilkem. K jejich pořádání jsou totiž využity zdejší kanály a *trajineras*, kterými se Xochimilco pyšní. Dochází zde k naroubování tradice na starý zvyk, což je dle Hobsbawma jeden ze způsobů, jakým vynalézána tradice vzniká. Naproti tomu zvyk, Hobsbawmovými slovy živoucí tradice, nemá zapotřebí žádného obnovování a ožívování, ale má vlastní život a vlastní integritu. Takovou je například příprava domácích oltářů večer před svátkem *Día de Muertos*. Spousta Mexičanů, kteří tento zvyk udržují, tak činí proto, že chtějí a že jim takové jednání dává smysl,²⁹ bez ohledu na to, co říkají nebo dělají mexičtí nacionalisté, vzdělanci či žurnalisté.

Druhým způsobem je vymyšlení tradice za pomoci artefaktů rituálního symbolismu a morální nauky, jež obě poskytuje náboženství, popřípadě folklor (Hobsbawm 1992: 6). V tomto případě lze i tento způsob vzniknu tradice vztáhnout na fenomén divadelních představení, neboť jejich existence a popularita čerpá právě z místního folkloru a ústní lidové slovesnosti. Na vznik této nové tradice zde má nepopíratelný vliv lokalita, ale také stát a místní kulturní instituce. Zde je důležité reflektovat právě vliv těch, kteří jsou u moci, neboť Giddens tvrdí, že tradice vždy zahrnují moc, ať již jsou konstruovány záměrně, či nikoli (Giddens 2000: 55). Tradice jsou uměle vytvářeny, neslouží od nepaměti a jsou tedy nástrojem moci. Náznaky kontinuity se vzdálenou minulostí jsou falešné (Hobsbawm 1992). V současné formě tedy představení inscenovaná během svátků *Día de Muertos* splňují důvody, kvůli kterým jsou podle Hobsbawma tradice vytvářeny, neboť jedním z nich je legitimizace nové autority, kterou

²⁸ Od svých informátorů a z jiných dostupných zdrojů jsem se dozvěděla, že například *La Llorona* se v Xochimilku hraje nejdéle šest let.

²⁹ V tomto případě lze na *Día de Muertos* pohlížet jako na vzpomínkový rituál, který se dle Turnera vždy týká větší skupiny lidí, často zahrnuje i celé společenství (Turner 2004). Ačkoliv je v současné době svátek vystaven vnějším tlakům, které v konečné fázi dávají účastníkům rituálu větší prostor k improvizaci a k menšímu lpění na tradici, stále sestává ze symbolických činností, které se zásadním způsobem odlišují od chování v každodenním životě. Takové jednání je pak možné považovat za rituální (Bowie 2008; Bell 1997).

je místní kulturní instituce. Giddensovo tvrzení, že idea tradice je výtvorem modernity, zde nabývá na významu, neboť k existenci, a vůbec ke vzniku těchto představení přispívají největší měrou instituce, které mají za úkol rozšiřovat povědomí o Xochimilku a jeho specifčnosti. Toto jednání není ničím jiným, než projevem modernity, potřebou nejen vydělat si peníze, ale také stmelit místní společnost a ukázat jí, na co mohou být hrdí, čím se odlišují od jiných. Vymyšlená tradice pak velmi úzce souvisí s národními symboly a s fenoménem nacionalismu, neboť odkazy na autentičnost a tradici jsou součástí tradicionalistické ideologie, která úzce souvisí s ideologií nacionalistickou (Eriksen 2008: 332). Vzhledem k těmto skutečnostem zde vidím paralely s vývojem svátku *Día de Muertos* na počátku dvacátého století, kdy do určité míry také docházelo k roubování tradice na zvyk – celá staletí bylo zvykem na přelomu října a listopadu uctívat zesnulé, navštěvovat hřbitovy a vykonávat činnosti s tím spojené. Nicméně podoba, do jaké se svátek během dvacátého století přeměnil, souvisí, jak už jsem psala výše, právě s potřebou vymezit se, specifikovat se a vytvořit společného národního jmenovatele, to vše s čím dál většími zásahy státu a státních institucí.

El Doble a Halloween

Další věci, která mě při mém výzkumu a pobytech v Mexiku v souvislosti se svátkem *Día de Muertos* zaujala, byly všudypřítomné odkazy na americký Halloween, ať už v podobě dýní vyrobených z různých materiálů, nebo plakátů lákajících na halloweenské party. Dýně, čarodějnické klobouky a *cupcaky* zdobené pavučinami z krému začaly v druhé polovině října spolu s mexickými symboly smrti plnit regály a výlohy obchodů a stánky na trzích. Tuto skutečnost jsem zaznamenala jak v Mexiko City,³⁰ tak v Querétaru. Zjistila jsem však, že hlavně halloweenské oslavy jsou doménou městské společnosti, na vesnicích už tak populární nejsou:

Ve městě můžeš vidět daleko víc cizích věcí než na vesnicích. Myslím těch amerických. Třeba halloweenské oslavy...nevím o tom, že by se pořádaly někde na vesnicích, nebo třeba u původních komunit, jako jsou Mixquikové a tak. Ti se o to vůbec nezajímají. Ale halloweenské party se pořádají tady, v Querétaru, potom taky v Ciudad de México a tak... prostě ve velkých městech (rozhovor s Martinem, listopad 2012, Querétaro)

---

³⁰ Převážně v historickém centru města a v městské části Coyoacán.

10. Veřejný oltář umístěný ve vchodu do restaurace v Querétaru.
Foto Petra Ponocná, 2012.

Martín také často mluvil o tom, že podoba svátku *Día de Muertos* ve městech „není čistá, je ovlivněná Halloweenem“. Právě *Día de Muertos* prý můžu vidět v některých lokalitách v Mexiku, „rozhodně ne v Querétaru nebo v centru Mexico City, kde mají lidé Halloween docela rádi“. Tato skutečnost mi přišla velmi pozoruhodná, neboť jsem od svých mexických přátel a známých často slychala negativní poznámky na adresu jejich severních sousedů. Předpokládala jsem tedy, že halloweenské oslavy a kostýmy filmových hrdinů z hollywoodských trháků moc na odbyt nepůjdou. Opak byl pravdou. Ačkoliv si mnozí z mých informátorů zakládají na dodržování zvyků spojených s oslavami *Día de Muertos*, nedělá jim zároveň problém slavit Halloween, jak mi pověděl Martín a jak jsem měla možnost sama poznat. A to i v případě, že americkou kulturu nemají zrovna v lásce. Kladla jsem si proto otázku, jak je možné, že se zde Halloween těší tak velké oblibě a z *Día de Muertos* se pomalu stává svátek, ve kterém se prolíná mexická a americká kultura.

Podle folkloristy Jacka Santina je možné považovat *Día de Muertos* za funkční ekvivalent Halloweenu. Santino tvrdí, že nejen historické kořeny, ale také symboly obou svátků se prolínají a jsou si v některých aspektech podobné, ať už se to týká symbolů smrti, nebo specifických druhů sladkostí a sladkého pečiva, které se při příležitosti obou svátků konzumují. Během Halloweenu na sebe berou duše zemřelých podobu duchů, během *Día de Muertos* se podle tradice duše vracejí na zem a jsou všudypřítomné (Santino 1993). Díky těmto sdíleným symbolům a praktikám pak pro Mexičany není nijak složité zařadit některé halloweenské zvyky do období svátku *Día de Muertos*. Splývání obou svátků, ke kterému podle antropologů dochází od devadesátých let minulého století, je pak více méně logické, i přesto, že mnoho Mexičanů má vůči Američanům velmi ambivalentní postoj, ve kterém se mísí nenávisť s obdivem.³¹ Dochází k místnímu přisvojení si daného kulturního jevu, který je interpretován z místního hlediska (Eriksen 2008: 360). Jako příklad z terénu bych uvedla koledování.

Třicátého října ráno nachystal Carlos na jídelní stůl dvě plechové krabičky od sušenek a prohlásil, že jsou v nich bonbóny pro děti. „Dneska je Halloween.

---

³¹ Tento ambivalentní postoj je ve skutečnosti velmi komplikovaný, domnívám se však, že zde hraje velkou roli touha po zvyšování vlastního statusu, neboť Američané jsou mnoha Mexičany vnímáni jako „někdo lepší, prestižnější“, bez ohledu na skutečnost. V terénu jsem se setkala se spoustou Mexičanů, kteří Američany doslova nemohou vystát, na druhou stranu jim však nedělá problém inspirovat se do značné míry některými americkými zvyky. Tato situace mi připomíná vnímání Němce běžným českým občanem – spousta Čechů má vůči našim západním sousedům velmi negativní postoj, zároveň však považují Německo a německé zboží za „lepší a kvalitnější“.

Nevím, jestli večer budu doma, pokud budete doma, dejte dětem nějaké bonbóny. Budou zvonit hned u dveří, branku nechám dole otevřenou.“ Byla jsem zmatená: „Dnes je třicátého října. Halloween je až zítra, ne?“ Carlos se zamyslel a než stačil odpovědět, ozvala se Nicole:³² „Joooo, Halloween je až zítra, Carlosi!“ Carlos reagoval trochu zmateně: „No ano, Halloween je až zítra, já jsem si to spletl. Oni totiž chodí každý rok tak různě, ale je pravda, že třicátého nikdo koledovat nechodí.“ Následující den ale také nikdo nepřišel. Začala jsem Carlose podezírat z toho, že ani neví, kdy se Halloween slaví, což mi přišlo vzhledem k jeho vzdělání a všeobecnému přehledu poněkud zvláštní. Když jsem se prvního listopadu po osmé hodině večerní vracela ze Xochimilca zpátky „domů“, potkávala jsem cestou skupinky dětí oblečených do kostýmů čarodějnic, kostlivců, strašidel a upírů. Hned ve dveřích mi Nicole oznámila, že už přišlo koledovat hodně dětí. „Bylo jich tu dost, všechny bonbóny už jsem skoro rozdala. No... a to je prvního! Mexičani si taky všechno dělají podle sebe!“ Chtěla tím naznačit, že Mexičané nejen přejímají od USA zvyk koledování, ale také si daný zvyk upravují podle sebe a dodržují ho o den později, oproti americkým dětem. Carlos mi však později sdělil, že tento zvyk není přejatý od Američanů v pravém smyslu slova, ale že se vlastně jedná o poupravenou mexickou tradici:

Když jsem byl dítě,³³ slavili jsme Día de Muertos prvního a druhého listopadu. Halloween teprve začínal, ale nebyl ještě součástí oslav, a děti chodily od domu k domu s plastovými dýněmi, ty asi byly přejaté z Halloweenu, nebo šlo pouze o začátek přejímání.... Anebo měly nějaké lebky vyrobené z plastu s dírou nahoře, a tak chodily a koledovaly o mince. Takže ve městě bylo starou tradicí koledování o peníze. A za ty peníze jsme si koupili, co jsme chtěli – sladkosti, limonádu... Nepředpokládalo se, že budeme koledovat o sladkosti, to přišlo později, postupně, a dnes, když jsi dítě a chodíš koledovat, tak ti dají sladkost, tak jako to dělají ve Spojených státech, žádné peníze.

O praktice ritualizovaného žebrání v noci z prvního na druhého listopadu píše Brandes (2006: 76), když se zmiňuje o svém terénním výzkumu v městečku Tzintzuntzan v Michoacánu. Tento zvyk, který se praktikoval v noci na svátek

---

³² Američanka Nicole byla u Carlose ubytována jako *couchsurfer*. Pocházela z Michiganu a v Mexiku původně pracovala jako učitelka angličtiny. Její zaměstnavatel jí však nezaplatil slíbenou částku a navíc s ní roztvářal pracovní poměr. Nicole se tedy přestěhovala ke Carlosovi, kterého našla na stránkách *couchsurfingu*, a chtěla u něj zůstat do té doby, než si najde novou práci.

³³ Carlos mluví o období, kdy byl starý 6–8 let, tj. v polovině sedmdesátých let 20. století.

Všech svatých na mnoha místech po staletí, se nazývá *el doble* a údajně byl přejat již v době kolonizace z rurálních oblastí Španělska. Zvyk *el doble* spočíval v institucionalizovaném žebrání, které původně vykonávali převážně chudí lidé. Ti chodili od domu k domu a žádali o čest modlit se za zesnulé. Za to dostávali jídlo nebo pití. Současné koledování během Halloweenu nebo prvního listopadu má tedy kořeny v samotném svátku *Día de Muertos* a nejedná se o nový, čistě přejatý kulturní prvek. Mexičané si halloweenské koledování sice přejali po svém, ale zakomponovali ho do již existujícího zvyku, který byl pozměněn, v závislosti na sociální vrstvě a lokalitě. Martín mi k tomuto řekl:

Někteří Mexičané myslí, že koledování jsme převzali od Američanů, že je to nová věc, já si ale pamatuji, že nám o tom vyprávěla babička. Ona žije v Mexico City a říkala, že nejdříve hlavně v centru ... děti chodily od domu k domu a zpívaly písničky, a za to dostaly nějaké sladkosti nebo tak. No, je možné, že tam byl nějaký americký vliv, už v té době, ale prý nenosily kostýmy, tak nevím.

V Mexico City bylo koledování s typickými halloweenskými prvky, mezi které patří například kostýmy nebo kasičky a nádobky v podobě dýní, přejato nejdříve střední a vyšší vrstvou zhruba začátkem dvacátého století. To však způsobovalo nevoli mezi nižšími třídami, neboť podle nich bohatí žádnou almužnu nepotřebovali (Lomnitz 2005: 462). Městské prostředí, které bylo v druhé polovině dvacátého století vystaveno tržnímu vlivu USA, tak bylo halloweenskými zvyky ovlivněno nejdříve. A lidé z měst, převážně z ekonomicky lépe situovaného prostředí, přispívali k šíření Halloweenu, neboť pro vyšší vrstvy se stal Halloween a symboly s ním spojené určitým znakem modernity a „něčeho lepšího“. Tento přístup ve velké míře přetrval dodnes:

My (Mexičané) hodně kopírujeme Spojené státy. Myslíme si, že být moderní znamená být Američan nebo být jako oni. Hodně se toho učíme z filmů, dost sledujeme americké filmy a snažíme se napodobovat to, co v nich vidíme. Takže pak vlastně vzniká směsice naší reality a našich přání. Spousta lidí si pak přeje být součástí amerických oslav, být součástí Halloweenu, tak ho slaví společně s *Día de Muertos*. Ale jediná věc, která se pak vlastně děje, je ta, že slavíme víc, slavíme déle (rozhovor s Carlosem, říjen 2014, Xochimilco).

Zásadní rozdíl mezi původním *el doble* a současným koledováním je nejen v jeho formě, ale hlavně v tom, že dnes se ho účastní pouze děti. V tomto případě je

11. Hlavní *ofrenda* v centru Xochimilca, které kromě tradičních pokrmů, květin a symbolů vévodí *trajinera* s ženou–kostlivcem (*la catrina*). Foto Petra Ponocná, 2014.

bezesporu jasný americký vliv, neboť koledování o halloweenském večeru je ve Spojených státech vyhrazeno pouze dětem. Nikdo z mých informátorů neví o tom, že by v Mexiku chodili koledovat dospělí. Ze zvyku *el doble* se v rámci synkrece s halloweenským koledováním stala zábavná činnost pro děti. Mladiství se rádi účastní halloweenských večírků nebo průvodů, popřípadě se převlečou do halloweenských kostýmů.

K tomuto splývání dvou kulturních prvků – mexických a amerických – dochází v Mexiku nejen v rámci svátku *Día de Muertos*. Na jedné straně se kulturní instituce pod vlivem státu snaží o uchování „čistého“ svátku, například takovým způsobem, že z něj doslova vyjmou určité zvyky a aplikují je, v leckdy pozměněné podobě, tak, aby byly přitažlivé (viz Xochimilco). Na straně druhé nelze přehlédnout oblibu Halloweenu mezi mnohými Mexičany a silný vliv amerického trhu v Mexiku, skrze který se Halloween prosazuje nejvíce. Tato situace pak způsobuje obavy mexických nacionalistů o to, že svátek *Día de Muertos* bude americkou oslavou potlačen. Otázkou zůstává, zda jsou jejich obavy opodstatněné. Brandes (2006) na základě svého dlouhodobého výzkumu³⁴ tvrdí, že ve skutečnosti pouze málo Mexičanů vnímá Halloween jako něco, co podkopává zvyky a tradice spojené se svátkem *Día de Muertos* a ovlivňuje jeho podobu do takové míry, že by hrozil jeho zánik. V tomto případě je důležité si uvědomit, že i když spousta Mexičanů nemá negativní postoj k Halloweenu, stále vnímají *Día de Muertos* jako důležitý a charakteristický znak své vlastní kultury, jako mexickou tradici – bez ohledu na to, zda a nakolik ji dodržují. Jak mi pověděl Luís:

Já nevnímám Halloween nijak špatně... Myslím si, že je v něčem hodně odlišný od *Día de Muertos*, ale něco mají společného. A přestože jsem více přilnul k *Día de Muertos*, nevidím důvod, proč by mělo být jedno považováno za lepší než to druhé. Ani není potřeba Halloween rušit nebo říkat, že je špatný, jak bylo nedávno uvedeno v médiích (rozhovor s Luísem,³⁵ listopad 2012, Querétaro).

---

³⁴ Stanley Brandes studoval jako sociální antropolog svátek *Día de Muertos* více než 25 let.

³⁵ Luís, 26 let (t. č. 23 let) je bratr Martina. Luís studuje grafický design na univerzitě v Querétaru a považuje se za ateistu. Luís byl první z rodiny, kdo se 31. října v předvečer svátku *Día de Muertos* ujal přípravy tradičního oltáře k uctění zesnulých příbuzných. Ve stejný den se se svým bratrem Hugem (23 let) účastnil halloweenského procesí. Oba byli oblečeni do halloweenských kostýmů, inspirovaných postavami hrdinů z hollywoodských filmů.

Co se týče slavení Halloweenu v Xochimilku, situace se v porovnání s Querétarem v mnoha aspektech liší. Alejandro mi sdělil, že v této oblasti se mnozí lidé snaží tomuto svátku vyhnout, neboť „nemá nic společného s Mexikem, a už vůbec ne s Xochimilkem. Naším cílem je podpořit mexické tradice, ukázat lidem, že jsou stále uchovávané. Zaměřujeme se na Día de Muertos a snažíme se Halloween opomíjet.“ Nemůžu sice tvrdit, zda se posledního října v Xochimilku nějaká halloweenská party konala, avšak svítivě oranžových umělohmotných dýní, blýskavých girland s nápisem Halloween a dětí oblečených do kostýmů amerických filmových hrdinů jsem v Xochimilku během nejslavnějšího mexického svátku viděla pozhledně. Na druhou stranu však značná část mých informátorů, ať už těch, kteří pocházejí z Xochimilka, nebo ti z jiných částí Mexika City a z Querétara, vnímá Xochimilco jako „velmi specifickou, tradiční oblast, kam se Halloween a oslavy s ním spojené příliš nehodí“. Zdá se tedy, že udržování Halloweenu ve smyslu aktivit, jako jsou halloweenské party, se zde velké oblibě netěší, ale halloweenským prvkům a jejich splývání s mexickými symboly smrti se tu obyčejní lidé příliš nebrání, oproti těm, kteří pracují v kulturních institucích.

Závěr

V tomto článku jsem se na dvou příkladech pokusila analyzovat proměny nejslavnějšího mexického svátku v souvislosti s lokalitou a s vlivem americké kultury. Svátek *Día de Muertos*, který v sobě spojuje předkolumbovské a katolické náboženské prvky, se během staletí transformoval. Rychlost a podoba této přeměny byly a jsou ovlivněny politickou situací v zemi, postavením Mexika v geopolitickém prostoru, lokální kulturou a v neposlední řadě lidmi, kteří svátek slaví.

Během svých výzkumů jsem si uvědomila, jak velký vliv má na svátek formování nacionalistického diskursu, který je prosazován státem a jeho institucemi. V některých případech navíc dostává svátek politický nádech a tím je vytvářena jeho nová image. Především pro Mexičany z řad studentů a vzdělavců se pak svátek zesnulých stává prostředkem, kterým poukazují na problémy ve vlastní zemi nebo jeho prostřednictvím oslavují významné osobnosti Mexika, které jsou spojovány s obrozením mexického národního vědomí.³⁶ Právě současná politická

³⁶ V listopadu 2014 byl svátek v Mexico City zaměřen na dvě hlavní témata – jednalo se o připomenutí padesátiletého výročí úmrtí mexické malířky Fridy Kahlo a o masový únos 43 studentů z Igualy

situace a mocenský diskurs ovlivňují *Día de Muertos* velkou měrou a určují, jak se bude prezentovat veřejnosti. Podstatnou roli zde hrají aktivní participace státu na vytváření národní identity a s ní související propagace svátku, která je oficiálně podporována státem a mezinárodní organizací UNESCO (Garciaagodoy 2000; Bermudez 2005). Ta se odehrává v různých oblastech, jakými je například pořádání různých akcí během svátku, podpora domorodých umělců a lokálních podob svátku, jak můžeme vidět v případě Xochimilca. Cílem má být stmelování národního kulturního povědomí a přilákání co největšího množství turistů, ať už Mexičanů, nebo cizinců (Brandes 2006; Lomnitz 2001; Garciaagodoy 2000). V souvislosti s turismem pak dochází také ke komercializaci svátku, kterou jsem zaznamenala jak v „tradičním“ Xochimilku, tak v centru Mexico City.

Slavení *Día de Muertos* pak souvisí s prostředím a lokalitou, ve které jedinec vyrůstá, s jeho ekonomickou situací a také s jeho vírou a vlastním vnímáním svátku. Způsob, jakým se člověk účastní *Día de Muertos*, pak často vypovídá o tom, k jaké sociální vrstvě patří. Tuto skutečnost jsem se pokusila objasnit na příkladu výzkumu v Xochimilku. Specifičnost lokality je zde velmi významná a spolupodílí se na přeměně tradice. Určité aspekty svátku zesnulých zde pomalu dostávají jinou podobu, v rámci „zachování tradice“ se tu objevují divadelní hry, které mají posilovat národní vědomí a které čerpají inspiraci z mexického folkloru. Domnívám se však, že cílem těchto velkolepých představení a v určitém smyslu až kýčovitých oslav³⁷ je odpoutání pozornosti od míšení symbolů *Día de Muertos* a Halloweenu, ke kterému dochází v domácnostech a na hřbitovech při přípravě oltářů, třicátého prvního října na halloweenských oslavách nebo při dětském koledování. Vynálezci tradice³⁸ se tímto způsobem brání změně objektu své pozornosti a jsou tak vášnivě zaměřeni na uchování určitých zvyků a vynalézání nových, že ani nemají čas na ocenění dynamické vitality a transformace, kterou skutečná, živoucí tradice prochází. Pokud se však zvyk, v tomto případě velmi komplexní vzpomínkové oslavy, nemění a lidé v rámci nich nereflektují

---

ve státě Guerrero, ke kterému došlo 26. září 2014. Na prostranství před palácem Bellas Artes, který se nachází v centru hlavního města, byly vytvořeny oltáře s fotkami obětí únosu a další, věnované obětem kriminálních zločinů v Mexiku obecně. Velkolepý oltář zasvěcený Fridě Kahlo, jejíž tvorba je spojována s vyzdvihováním indigenní tradice a je tudíž považována za jednoho z „tvůrců“ mexického folkloru, se nacházel na prostranství v univerzitním kampusu Universidad Nacional Autónoma de México (Národní autonomní univerzita). V obou případech se na vytváření oltářů podíleli velkou měrou zdejší studenti spolu s profesory.

³⁷ Tanečníci a tanečnice, kteří se účastní uvedených tanců, jsou často oblečení do šatů, které jsou zdobeny květinami a vzory ve velmi pestřích, fluoreskujících barvách.

³⁸ Zde mám na mysli mexické nacionalisty, kteří se často nacházejí i v řadách folkloristů či etnologů.

dynamickou vitalitu a změnu, pak takový zvyk zaniká (Nutini 1988). Představa, že tradice odolávají, nebo dokonce mohou odolávat změnám, je mýtus (Giddens 2000: 56). Změna vyvolaná vlivem kontaktu mexické a americké kultury je navíc do jisté míry přirozená, a ačkoliv se jedná o proces, který je zajisté ovlivněn tržní ekonomikou, mnoho Mexičanů se na této změně podílí, ať už vědomě (účastnění se halloweenské party, protože je to „in“), nebo bez aktivní potřeby či touhy podporovat vše americké (koupě americké sladkosti, protože mi chutná).

V souvislosti se současnou proměnou svátku je třeba zmínit další důležité faktory, a tím je sociální status a s ním spojené finanční možnosti mých informátorů. Účast na některých „tradičních“ slavnostech v Xochimilkku není zadarmo a od tohoto faktu se odvíjí i to, kdo se slavností účastní. Pro příslušníka vyšší střední třídy, který žije v centru Mexico City, není problém udělat si v podvečer prvního listopadu výlet vlastním autem nebo hromadnou dopravou do Xochimilca a navštívit zdejší divadelní představení. Jak mi však pověděl Carlos, většina lidí v Xochimilkku peněz nazbyt nemá. Svátky pak tráví tak, že si doma připraví oltář, navštíví své zesnulé příbuzné na hřbitově a tam s nimi podle zvyku nějaký čas pobudou. Na hřbitovech pak není výjimkou vidět honosně zdobené náhrobky plné umně uvázaných květin a o pár metrů dál hrobečky v podobě kopečku hlíny s dřevěným nebo kovovým křížem, na které pokladl pozůstalý pár květů *cempasúchitlu*, neboť to bylo to jediné, na co měl peníze.

Proměna samotného svátku ovlivňuje způsoby, jakými je svátek slaven, a ti, kteří ho slaví, pak svým jednáním zpětně ovlivňují samotný svátek. Právě třeba tím, že kromě *cempasúchitlu*, kříže a zdobených lebek pokládají na oltář halloweenské symboly. *Cempasúchitl* – květina, kterou již samotní Aztékové zdobili hroby zesnulých, kříž – symbol znovuzrození a křesťanství, který je pozůstatkem španělské conquisty, zdobená lebka – symbol *Día de Muertos*, k jehož existenci přispěli významnou měrou mexičtí nacionalisté devatenáctého století, a halloweenské symboly v podobě strašidel a umělohmotných pavouků – právě fúze těchto artefaktů výborně ilustruje povahu samotného svátku. *Día de Muertos* je ukázkovým příkladem synkretismu, ve kterém se prolíná několik symbolicky důležitých aspektů, které jako celek spoluvytváří mexickou národní a kulturní identitu (Lomnitz 2001, 2005).

Otázkou stále zůstává, nakolik narůstající turismus a modernizace Mexika a s nimi spojené zásahy do podoby svátku zesnulých ovlivní jeho budoucí podobu. Na tomto místě považuji za důležité reflektovat přístup mých informátorů k samotnému svátku a přihlídnout k tomu, jak oni sami svátek vnímají a jak k němu (aktivně) přistupují. Z mého výzkumu zatím vyplývá, že ho

považují za velmi důležitý mezník v roce a v souvislosti s ním často skloňují pojem identita a hrdost. Svátek je pro ně něčím, na co mohou být jako Mexičané hrdí, bez ohledu na to, zda a jakým způsobem ho dodržují. Všichni moji informátoři kromě Carlose³⁹ svátek slaví. Slavením mám na mysli udržování zvyků spojených se svátkem, jako je návštěva hřbitovů, příprava domácího oltáře a konzumace určitých jídel,⁴⁰ typických pro *Día de Muertos*. Jak uvedl v této souvislosti Hugo:⁴¹

My⁴² svátek vždycky slavit budeme, a všichni moji známí, co mám, také. Nedovedu si představit, že by nebyl. No... a asi není tolik podstatné, jak ho slavíme, ale že ho slavíme a že si připomeneme zesnulé. A jak vím, na tomhle se shodnu s hodně lidmi, mými přáteli a tak... (rozhovor s Hugem, Querétaro, říjen 2012).

V celém procesu vynalézání tradice pak tedy považuji za stěžejní nejen přístup mých informátorů k samotnému svátku, ale také jeho vliv na vnímání vlastní identity. Jak uvádí Barša (2006), kultura a její aspekty nejsou pevně dané, ale jsou výsledkem myšlení a jednání lidí. V rámci konstruktivistického pojetí identity jsou při procesu vytváření identity podstatné významy, které světu dávají lidé. Právě oni sami konstruují sociální svět a svoji kulturu. Jedinec si tak vytváří identitu aktivně, na základě dostupného materiálu, a jedná se o oboustranný proces – pokud se naše identita odvíjí od kultury a jejích symbolů, pak my působíme na přetváření dané kultury a kultura působí na nás. To, jakým směrem se bude svátek *Día de Muertos* ubírat, závisí podle mého názoru právě na této dynamické výměně a jejím vztahu k turismu a státním vlivům na svátek, včetně vlivů globálních (Wood 1984, 1997).

---

³⁹ Carlos vnímá svátek jako rodinnou oslavu. On sám je rozvedený a svůj byt poskytuje během celého roku turistům – *couchsurferům*. Během *Día de Muertos* jsou u něj často ubytováni turisté, kteří se chtějí účastnit různých akcí souvisejících se svátkem, kam je Carlos s radostí doprovází. Sděлил mi, že kdyby měl vlastní rodinu, tak by svátek možná slavil, v současné situaci se však radši jede podívat za Mixquiky. V době, kdy píšu tento příspěvek (srpen 2015), zemřel Carlosovi po dlouhé nemoci jeho otec. V této souvislosti mě velmi zajímá, zda Carlos přístup ke svátku změní.

⁴⁰ Například *pan de muertos*, neboli chléb mrtvých. Jedná se o sladké pečivo ve tvaru bochánku, zdobeného proužky těsta, které mají symbolizovat kosti zemřelých. Jako další příklad bych uvedla omáčku *mole*, která se podává s rýží a krůtím masem a je považována za slavnostní jídlo.

⁴¹ Hugo, 23 let, bratr Luíse a Martína. Hugo studuje na Technickém institutu v Querétaru a považuje se za věřícího.

⁴² Hugo odkazoval ke své rodině a příbuzným jak ze strany matky, tak ze strany otce.

Petra Ponocná absolvovala bakalářské a magisterské studium sociální antropologie na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice. V současnosti je studentkou doktorského programu Obecná antropologie na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Ve svém výzkumu se zaměřuje na mexický svátek *Día de Muertos* a jeho současné proměny. Dalšími oblastmi zájmu autorky jsou zejména mexický nacionalismus, konstrukce národní a etnické identity a antropologie globalizace. Kontakt: petra.ponocna@centrum.cz

Použitá literatura

- Alatríste Guzmán, Oscar. 2005. *Xochimilco. Aspectos histórico-culturales*. Boletín CEPE-UNAM.
- Anderson, Benedict. 2008. *Představy společnosti. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum.
- Atkinson, Rolland – Flint, John. 2004. *Encyclopedia of Social Science Research Methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Barša Pavel. 2006. „Konstruktivismus a politika identity.“ *Antropowebzin* 2006, 1–2: 21–35.
- Bell, Catherine. 1997. *Ritual, Perspectives and Dimensions*. Oxford: Oxford UP.
- Bermudez, Sari. 2005. *La Festividad Indígena Dedicada a Los Muertos En Mexico. Obra Maestra Del Patrimonio Oral E Intangible*. Mexico: UNESCO.
- Bowie, Fiona. 2008. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál.
- Brandes, Stanley. 2006. *Skulls to The living, Bread to The dead. The Day of the Dead in Mexico and Beyond*. Malden: Blackwell.
- Brubaker, Rogers. 2006. *Ethnicity without Groups*. Cambridge: Cambridge UP.
- Cohen, Erik. 1988. „Authenticity and Commoditization in Tourism.“ *Annals of Tourism Research* 15, 1988: 371–386.
- Cortés Ruiz, Efrain. 1988. *The Days of the Dead. A Mexican Tradition*. Mexico: GV Editors.
- Eriksen, Thomas H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál.
- Garciagodoy, Juanita. 2000. *Digging the Days of the Dead A Reading of Mexico's Dias De Muertos*. Colorado: University Press of Colorado.
- Geertz, Clifford. 2000. *Interpretace kultur*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Giddens, Anthony. 2000. *Unikající svět*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hobsbawm, Eric – Ranger, Terrence. 1992. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge UP.
- Jurado Barranco, María E. 2001. *Xantipo. El retorno de los muertos*. México: Conaculta/Fonca.
- Kašpar, Oldřich – Mánková, Eva. 2009. *Dějiny Mexika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Lomnitz-Adler, Claudio. 2005. *Death and the idea of Mexico*. Cambridge: MIT Press.
- Lomnitz-Adler, Claudio. 2001. *Deep Mexico, Silent Mexico. An Anthropology of Nationalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- MacCanell, Dean. 1999. *The Tourist. A New Theory of the Leisure Class*. Berkeley: University of California Press.
- Morales Cano, Lucero – Mysyk, Avis. 2004. „Cultural Tourism, the State, and Day of the Dead.“ *Annals of Tourism Research* 31, 2004, 4: 879–898.
- Nutini, Hugo G. 1988. *Todos Santos in Rural Tlaxcala. A Syncretic, Expressive, and Symbolic Analysis of the Cult of the Dead*. Princeton: Princeton UP.
- Ochoa Zazueta, Jesús A. 1974. *La muerte y los muertos. Culto, servicio, ofrenda y humor de una comunidad*. México: Secretaría de Educación Pública.
- Panitch, Leo. 1994. „Globalisation and the State.“ Pp. 60–93 in *The Socialist Register* 30, 1994: 60-93.
- Paz, Octavio. 2004. *El laberinto de la soledad. Postata. Vuelta a el laberinto de la soledad*. Mexico: Fondo de Cultura Económica.
- Portal, María A. – Salles, Vania. 1998. „La tradición oral y la construcción de una figura moderna del mundo en Tlalpan y Xochimilco.“ *Revista Alteridades* 15, 1998: 57–65.
- Rogers, Nicholas. 2002. *Halloween. From Pagan Ritual to Party Night*. New York: Oxford UP.
- Santino, Jack. 1994. *Halloween and Other Festivals of Death and Life*. Knoxville: University of Tennessee Press.
- Turner, Victor. 2004. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press.
- Wood, Robert. 1984. „Ethnic Tourism, the State and Cultural Change in Southeast Asia.“ *Annals of Tourism Research* 11, 1984, 3: 353–374.
- Wood, Robert – Picard, Michel. 1997. „Tourism and the State. Ethnic Options and Constructions of Otherness.“ Pp. 1–34 in *Tourism, Ethnicity, and the State in Asian and Pacific Societies*. Honolulu: University of Hawai Press.